

Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Hangi Faktörler?

Başak DALGIÇ^{*}
Pelin VAROL İYİDOĞAN^{**}
Eda BALIKÇIOĞLU^{***}

Öz

Çalışmamızda çeşitli teknolojik, makro-ekonomik ve kurumsal değişkenlerin orta gelirli ülkelerin kişi başı gelirlerindeki ortalama büyüme oranından daha yüksek büyüme performansı sergileme, diğer bir ifadeyle daha yüksek bir gelir grubuna geçiş olasılıkları üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktayız. Analizlerimiz Türkiye'nin de içinde bulunduğu 56 orta gelirli ülke için 1990-2013 dönemini kapsamaktadır. Analiz sonuçları orta gelir tuzağından çıkış için beşeri sermayedeki ve teknolojideki iyileşmenin, kurumsal kalitedeki artışın ve sağlıklı makro göstergelerin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Gelir Tuzağı, Probit Model, Türkiye

Factors to Escape the Middle-Income Trap?

Abstract

We aim to examine the effects of various macroeconomic, technological and institutional variables on the probability of high growth performance for middle-income countries exceeding their average gdp per capita growth rate, in other words the probability of transition to a higher income group. Our analyses cover 56 middle-income countries including Turkey for the period of 1990-2013. The results of the study suggest the importance of improvements in human capital, technology, institutional quality and sound macroeconomic indicators to avoid the middle income trap.

Keywords: Middle-Income Trap, Probit Model, Turkey

*Yrd.Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Maliye Bölümü, basakcakar@hacettepe.edu.tr

** Yrd.Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Maliye Bölümü, pelinv@hacettepe.edu.tr

***Yrd.Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Maliye Bölümü, yeda1980@hotmail.com

JEL Classification Codes: C33, E63, E64.

Giriş

Orta gelir tuzağı kavramı geniş bir “gelişmekte olan ülkeler” grubunu ilgilendirdiği için literatürde önemli hale gelen güncel bir kavramdır. Orta gelir tuzağı kavramının teorik temelleri aslında Neo-klasik büyüme teorisine kadar uzanmaktadır. Bu teoriye göre üretim miktarı dolayısıyla gelir; emek, sermaye ve teknoloji düzeyi tarafından belirlenmektedir. Neo-klasik büyüme teorisinde emek ve teknoloji sabitken sermaye miktarındaki artış üretim düzeyini azalan oranda artıracaktır. Neo-klasik bir varsayım olan ve sermaye birikiminin önündeki en büyük engellerden olan sermayenin azalan getirisi, yapısal faktörlere bağlı olup belirli bir noktadan sonra ülkelerin gelir düzeylerini artıramama durumunu ifade eden orta gelir tuzağını doğurmaktadır. Gelir artışının sağlanarak orta gelir tuzağının ortadan kaldırılmasında ise modern büyüme teorileri tarafından da ortaya konulduğu gibi eğitim, Ar-Ge ve diğer sosyal alt yapı harcamaları önemli bir rol üstlenmektedir (Yeldan vd., 2012: 31).

Orta gelir tuzağına ilişkin sınırlı literatür incelendiğinde, farklı çalışmaların, ülkelerin “orta gelirli” olmasına ilişkin farklı tanımlamalar yaptığı görülmektedir. Örneğin, Eichengreen vd. (2011), yıllık ortalama kişi başı geliri 16.000 doları aşan ülkeleri orta gelir seviyesinin üzerinde gelire sahip ülkeler olarak kabul etmektedir. Çalışmada ayrıca orta gelir düzeyi; gelişmekte olan ekonomiler için ABD kişi başı gelirinin ve imalat sanayindeki istihdamın toplam istihdam içindeki payının belirli bir yüzdesine ulaşmış olması şeklinde de ölçülmektedir. Kharas ve Kohli (2011) ise kişi başı geliri 1.000-10.000 dolar arasındaki ülkeleri düşük ve orta gelirli, 10.000 doların üzerindeki ülkeleri ise yüksek gelirli olarak sınıflandırmıştır. Bu çalışmalara göre sanayileşme sürecindeki ülkelerde milli gelir belirli bir dönem boyunca artış gösterdikten sonra yavaşlamakta ve büyüme durmaktadır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelere belirli bir kişi başı gelir düzeyine ulaşan ülkelerin çoğunluğu, uzunca bir süre bu eşğin üzerine çıkamamakta ve orta gelir tuzağına düşmektedirler.

Yeldan vd. (2012), 1960 yılından 2008 yılına gelindiğinde, orta gelir grubundaki ülkelere sadece yüzde 10'unun orta gelir seviyesinin üzerine çıkabildiğini belirtmişlerdir. Aiyar vd. (2013), orta gelir tuzağında bulunan ülkelerin büyümeyi artırmak için verimlilik artışlarına ihtiyaç duyduğunu savunmaktadır. Felipe vd. (2012) 1950-2010 yılları arasında 124 ülkeye ait veriyle yaptığı çalışmada, orta gelir tuzağının hangi gelir düzeyinde gerçekleştiğini belirlemek amacıyla ülkelerin kişi başı gayri safi milli hasıllarını (GSMH) dikkate alarak dört gelir grubu (0-2.000, 2.000-7.250, 7.250-11.750, 11.750 dolar ve üstü) tanımlamıştır. Buna göre orta gelir tuzağından çıkmak için düşük orta gelirli gruptaki ülkeler için 28 yıl, yüksek orta gelirli gruptaki ülkeler için ise 14 yıl hızlı büyüme süresi gözlenmiştir. Paus (2014) çalışmada 2000'li yıllarda Latin Amerika ülkelerini ele almış ve Latin Amerika ülkelerinin orta gelir tuzağından çıkışının yapısal değişimler ve kurumsallaşma sayesinde gerçekleşeceğini belirtmiştir. Flaaen vd. (2013), Malezya'da orta gelir tuzağından çıkış için verimlilik esaslı büyümenin gerçekleştirilmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Kanchoo ve Intarakumnerd (2014) de orta gelir düzeyinden çıkış için çözüm önerileri sunmaktadır. Bu öneriler, eğitim başta olmak üzere kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, endüstriyel düzenlemelerin yapılması ve ülkelerin ihracat pozisyonlarını karşılaştırmalı

üstünlüklerine göre değiştirmesi olarak sıralanmaktadır. Son olarak, literatürdeki güncel çalışmalardan olan Yılmaz (2014), düşük beşeri sermaye birikiminin orta gelir tuzağını ortaya çıkardığını ileri sürmekte ve orta gelir tuzağından çıkabilmek için düşük beşeri sermaye birikimi sorununu çözebilecek şekilde yapısal dönüşüme gidilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Bu çerçevede çalışmamızın amacı, orta gelir grubundaki bir ülkenin daha üst bir gelir grubuna geçebilme olasılığını etkileyen faktörleri incelemektir. Çalışma özellikle ülkelere ait makroekonomik ve kurumsal faktörlerle ülkelerin teknolojik gelişmişlik seviyesini yansıtan faktörleri ele almaktadır. Bu sayede çalışmamız, orta gelirli bir ülkenin kendi ortalama büyüme hızının üzerine çıkabilmesini, dolayısıyla da orta gelir tuzağını aşabilmesini sağlayacak çeşitli faktörleri analiz etme yöntemiyle ilgili literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde veri seti ve analiz yöntemiyle ilgili bilgiler verildikten sonra ampirik bulgular sunulmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümü ise sonuç ve Türkiye özelinde değerlendirmelere ayrılmıştır.

1. Veri, Yöntem ve Ampirik Sonuçlar

“Orta gelir tuzağı” kavramının açık ve genel kabul görmüş bir tanımı olmamakla birlikte bu çalışmada, ülkelerin gelir gruplarını belirlemede sıklıkla başvurulan bir sınıflama olan Dünya Bankası sınıflandırmasından faydalanılmıştır. Dünya Bankası, ülkeleri kişi başı gayrisafi milli hasıllarına göre; düşük-gelirli, düşük-orta-gelirli, yüksek-orta-gelirli ve yüksek-gelirli olmak üzere dört gruba ayırır. Buna göre kişi başı GSMH’si 1.046 dolardan düşük olan ülkeler düşük-gelirli, kişi başı GSMH’si 1.045 dolardan yüksek ve 4.126 dolardan düşük ülkeler düşük-orta-gelirli, kişi başı GSMH’si 4.125 dolardan yüksek ve 12.746 dolardan düşük ülkeler yüksek-orta-gelirli, kişi başı GSMH’si 12.745 dolardan yüksek ülkeler ise yüksek-gelirli olarak sınıflandırılmıştır.¹ Analizlerimiz, teknoloji-beşeri sermayeye ilişkin değişkenler ve kurumsal değişkenlerin elde edilebilirliğine bağlı olarak 1990-2013 döneminde, söz konusu sınıflama çerçevesinde orta gelir grubuna (düşük-orta-gelir veya yüksek-orta-gelir) dahil olan ve aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 50 ülkeye² ait dengersiz³ bir panel veriye dayanmaktadır. Analize dahil edilen ülkeler 1990-2013 periyodunun tamamında ya da belirli bir aralığında orta gelirli olarak tanımlanabilmektedir.

Analizlerimizin başlangıç varsayımı, orta gelir grubundaki bir ülkenin daha üst gelir grubuna geçebilme olasılığının bu ülkenin kendi ortalama büyüme hızının üzerine çıkabilmesiyle ilişkili olduğudur. Buna göre çalışmanın ampirik analiz kısmında ülkelerin ortalama büyüme performanslarının üzerine çıkma olasılığıyla teknoloji-beşeri sermayeye ilişkin faktörler ve kurumsal faktörler arasındaki ilişkiyi

¹Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Dünya Bankası, “A ShortHistory”, <http://data.worldbank.org/about/country-classifications/a-short-history>

²Arnavutluk, Angola, Ermenistan, Azerbaycan, Bangladeş, Belarus, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Kamerun, Şili, Çin, Kolombiya, Kostarika, Hırvatistan, Küba, Ekvator, Estonya, Etiyopya, Gana, Guatemala, Haiti, Honduras, Endonezya, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Lübnan, Malezya, Meksika, Moldova, Moğolistan, Fas, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Romanya, Senegal, Sırbistan, Sierra Leone, Güney Afrika, Sri Lanka, Tanzanya, Tayland, Togo, Türkiye, Uganda, Uruguay, Vietnam, Zambia.

³Söz konusu ülkeler kişi başı GSMH kriterine göre yalnızca orta gelirli ülke oldukları periyotlarda örneklemimize dahil olmaktadır.

ele almaktayız. Dolayısıyla regresyon analizlerindeki nitel bağımlı değişkeni (y_{it}), ele alınan orta gelirli ülkenin herhangi bir yıldaki (t) büyüme hızının kendi ortalama kişi başı GSYİH büyüme hızının^{4,5} üzerinde olması halinde 1, aksi halde 0 değerini alan bir kukla değişken olarak tanımlamaktayız ve aşağıda genel çerçevesi verilmiş probit modelini tahmin etmekteyiz.

$$P(y_{it} = 1, X_{it}, u_i) = f(\alpha + \beta'X_{it} + u_i) \quad (1)$$

(1) nolu denklemde i ülkeyi, t yılı belirtirken X_{it} açıklayıcı değişkenlere ait vektörü temsil etmektedir.⁶ Kişi başı GSMH ve kişi başı GSMH'nin karesi temel model belirtiminde açıklayıcı olarak yer alırken geriye kalan değişkenleri üç ana grup çerçevesinde ele almaktayız. Buna göre orta gelir tuzağından çıkış için sağlıklı makro göstergelerin, teknoloji ve beşeri sermayedeki iyileşmenin ve kurumsal kalitedeki artışın önemini ortaya koymak üzere X_{it} vektörü; kişi başı GSMH ve kişi başı GSMH'nin karesi ile birlikte sırasıyla makroekonomik değişkenleri, teknoloji ve beşeri sermayeye ilişkin değişkenleri ve kurumsal yapıya ilişkin değişkenleri içermektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Açıklayıcı Değişkenlerin Tanımlanması ve Kaynağı

Değişkenin Türü ve Kaynağı	Verinin Tanımı
Temel (baz) model değişkenleri-Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri (2013)	Kişi başı GSMH-satın alma gücü paritesine göre-sabit (GNlpercap) Kişi başı GSMH'nin karesi (GNlpercap_sq)
Makroekonomik değişkenler-Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri (2013)	Brüt sermaye oluşumu (% GSYİH) (Grosscapfor) Enflasyon (tüketici fiyatlarıyla-yıllık%) (Inflation) Nihai tüketim harcaması (% GSYİH) (Cons_exp) Yabancı doğrudan yatırım girişleri (% GSYİH) (FDI) Dışa açıklık-ihracat ve ithalat toplamı (% GSYİH) (Open) Net dış ticaret hadleri endeksi (2000-100) (TOT) Kamu nihai tüketim harcaması (% GSYİH) (Gov_cons_exp)
Teknoloji ve beşeri sermaye değişkenleri-Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri (2013)	Ar-Ge harcamaları (% GSYİH) (RD_exp) Ortaöğretime kayıt (% net) (Sec_School) Patent başvuruları (Patentapps) Ar-Ge'de çalışan araştırmacı sayısı (milyon kişi başına) (RDresearchers) İleri teknoloji ihracatı (imalat ihracatının yüzdesi) (Hightechexports)

⁴ Analize söz konusu olan ülkelerin 1990-2013 zaman aralığındaki ortalama yıllık büyüme hızı yıllık logaritmik farkların ortalaması alınarak hesaplanmıştır ($\frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \ln \frac{GDPperCap_t}{GDPperCap_{t-1}}$).

⁵ Bkz. Ek 1.

⁶ Probit denklemi 56 ülkeye ait havuzlanmış panel veri ile tahmin edilmiştir. Modelde açıklayıcı değişkenler dışında zaman etkileri de kontrol edilmektedir. Ülkelere ait sabit etkiler ise serbestlik derecesinin çok düşmesi kaygısıyla modele dahil edilmemiştir.

Değişkenin Türü ve Kaynağı	Verinin Tanımı
Kurumsal değişkenler-PRS	Demokratik hesap verilebilirlik endeksi ⁷ (Democaccount) Hükümet istikrar endeksi ⁸ (Govn_Stabil) Yolsuzluk endeksi ⁹ (Corruption) Hukuk ve Düzen ¹⁰ (Law_Order) Yatırım Profili endeksi ¹¹ (Inv_Profile)

Not: PRS- Political Risk Services (“International Country Risk Guide” grubu tarafından türetilen politik risk göstergeleri).

Tablo 2’de farklı makroekonomik değişkenlerin orta gelir tuzağından çıkış olasılığı üzerine etkilerini değerlendirmek üzere yapılan probit regresyonlarının sonuçları görülmektedir. Makroekonomik değişkenlerden her biri temel regresyon denkleminde ayrı ayrı dahil edilmiş olup her bir makroekonomik değişkenin etkisi farklı bir denklemin tahmini ile ortaya koyulmaktadır. Dolayısıyla Tablo 2’nin her bir sütunu farklı bir değişkenin söz konusu bağımlı değişken üzerindeki etkisini göstermektedir. Tablo 2’de sunulan tahmin sonuçlarına göre kişi başı GSMH ve kişi başı GSMH’nin karesi bütün model belirtimlerine beklentilerle uyumlu biçimde, sırasıyla negatif ve pozitif katsayılı olmak üzere ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde girmektedir. Brüt sermaye oluşumu ülkelerin ortalama büyüme performansının üzerine çıkma, dolayısıyla da daha üst gelir gruplarına geçiş olasılığını pozitif biçimde etkilerken fiyat istikrarsızlığının artması tersi yönde bir etki yaratmaktadır. İç talepteki artışı temsilen nihai tüketim harcamalarındaki yükseliş, orta gelir tuzağından çıkış olasılığını anlamlı biçimde arttırmaktadır. Öte yandan kamu tüketim harcamalarındaki artış ekonomide kamu payının genişlemesinin üst gelir gruplarına geçiş üzerinde olumsuz etki ortaya çıkardığını göstermektedir. Doğrudan yabancı sermaye girişleri, sermaye birikimini artırarak doğrudan veya teknoloji yayılımına ve yönetsel kapasitenin gelişmesine sebep olarak dolaylı bir biçimde ev sahibi ülkelerin üretim kapasitelerini genişletmekte ve büyümelerine katkıda bulunmaktadır (Harrison ve Aitken, 1999; Javorcik, 2004). Doğrudan yabancı sermaye girişlerine ait pozitif ve anlamlı katsayı, beklentilerle uyumlu biçimde, doğrudan yabancı yatırımların orta gelirli ülkelerin konumlarını iyileştirmelerine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ele aldığımız orta gelirli ülkelerin dışa açıklığının büyük ölçüde ara ve sermaye malı ithalatına bağımlı olduğu varsayımından hareketle ihracat ve ithalat toplamının GSYİH içerisindeki

⁷Seçimlerin ne kadar özgür ve adil olduğunun yanısıra devletin bireylerin tercihlerine karşı ne kadar duyarlı olduğunun bir ölçüsüdür.

⁸Hükümetin deklare ettiği programları yürütme becerisini göstermektedir. Değişkenin ölçümü; hükümetin birlik ve bütünlüğü, hukuksal güç ve halkın genel desteği olmak üzere üç alt bileşene dayanmaktadır.

⁹Ekonomik ve finansal sistem üzerinde bozucu etki yaratmak, hükümetin ve iş çevrelerinin etkinliğini düşürmek gibi yollarla yabancı yatırımcılar için de tehdit doğuran yolsuzluğun politik sistemde bir ölçüsüdür.

¹⁰Değişkenin ölçümünde iki alt bileşen kullanılmaktadır. Her bir değişkenin endeks ölçümündeki ağırlığı aynıdır. “Hukuk” alt bileşeni hukuki sistemin gücü ve tarafsızlığı göstermektedir. “Düzen” alt bileşeni ise hukukun genel olarak gözetimine ilişkin bir gösterge olmaktadır.

¹¹Diğer politik, ekonomik ve finansal risk bileşenleriyle kapsanmayan, yatırımın önündeki engellerin bir ölçüsüdür. Değişkenin ölçümü; olmak üzere sözleşme gerçekleştirilirliliği/kamulaştırılması, kârların ülkeye geri dönüşü ve ödemelerin ertelenmesi olmak üzere 3 alt bileşenin toplamına dayanmaktadır.

payını gösteren dışa açıklık değişkenine ait negatif katsayıyı anlamlandırmak mümkündür. Son olarak tahmin sonuçları orta gelirli ülkelerde ticaretin dış ticaret hadlerinde iyileşmeyi sağlayacak biçimde değişmesinin bu ülkelerin orta gelir zincirini kırması açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Makroekonomik Faktörler

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
<i>GNİpercap</i>	-0.000124** (5.43e-05)	-0.000112** (5.46e-05)	-0.000117** (5.46e-05)	-0.000120** (5.49e-05)	-0.000139** (5.77e-05)	-0.000143** (5.57e-05)
<i>GNİpercap_sq</i>	9.33e-09** (4.02e-09)	8.90e-09** (4.02e-09)	8.50e-09** (4.05e-09)	9.05e-09** (4.05e-09)	1.00e-08** (4.29e-09)	1.18e-08*** (4.14e-09)
<i>Grosscapfor</i>	0.0421*** (0.00610)	0.0468*** (0.00656)	0.0363*** (0.00636)	0.0430*** (0.00635)	0.0481*** (0.00673)	0.0446*** (0.00625)
<i>Inflation</i>	-0.000458** (0.000185)	-0.000472** (0.000189)	-0.000399** (0.000185)	-0.000459** (0.000185)	0.000149 (0.000453)	-0.000414** (0.000184)
<i>Cons exp</i>		0.00760** (0.00387)				
<i>FDI</i>			0.0521*** (0.0135)			
<i>Open</i>				-0.00259* (0.00136)		
<i>TOT</i>					0.00492*** (0.00170)	
<i>Gov cons exp</i>						-0.0442*** (0.00896)
<i>Pseudo Rsquare</i>	0.0495	0.0525	0.0623	0.0497	0.0608	0.0696
<i>LR</i>	62.80	66.67	79.03	63.11	67.43	87.64
<i>Observations</i>	964	964	964	964	849	957

Not: Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$. İlk satırda yer alan numaralandırma, farklı açıklayıcı değişkenler kullanılarak oluşturulan 6 alternatif regresyon modelini göstermektedir.

Çalışmamızın bir sonraki aşamasında teknoloji ve beşeri sermaye göstergelerinin orta gelirli ülkelerin üst gelir gruplarına geçişiyle ilişkilerini incelemekteyiz. Tablo 3'de sonuçları verilen probit model belirtimlerine göre teknolojiye ilişkin ilerlemeler ve beşeri sermayedeki iyileşmeler orta gelir tuzağını aşmada önemli rol oynamaktadır. Daha spesifik olarak Ar-Ge harcamalarındaki ve Ar-Ge personelindeki artış ile bu çalışmaların çıktısı olan patent başvuruları ülkelerin teknolojik bilgi birikimini ve dolayısıyla verimlilik artışlarına sebep olarak üretim kapasitelerini genişletmektedir. İlgili değişkenlere ait pozitif ve anlamlı katsayılar orta gelirli ülkelerin ortalama büyüme performanslarının üzerine çıkma olasılığının bu değişkenlerden pozitif biçimde etkilendiğini göstermektedir. Benzer biçimde beşeri sermayenin kalitesindeki artışa işaret eden ortaöğretime kayıtlılıktaki artış da orta gelirli ülkelerin üst gelir gruplarına çıkması üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Orta gelirli ülkelerin yüksek büyüme oranlarını yakalaması açısından önemli bir sorunsal bu ülkelerin teknoloji merdiveninin yukarılarına doğru hareket etmelerini sağlayacak şekilde teknolojik içeriği ve katma değeri daha yüksek ürünler üretmemeleridir. Bu çerçevede elde ettiğimiz tahmin sonucu ileri teknoloji içeren ürün ihracatındaki artışın orta gelir tuzağını aşmadaki olumlu katkısını desteklemektedir.

Tablo 3: Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Teknoloji ve Beşeri Sermaye

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
<i>GNIpercap</i>	-0.000251** (0.000105)	-0.000444*** (0.000104)	-0.000269*** (7.41e-05)	-0.000290** (0.000128)	-0.000131** (5.88e-05)
<i>GNIpercap_sq</i>	1.88e-08*** (7.23e-09)	2.76e-08*** (7.03e-09)	2.08e-08*** (5.30e-09)	2.00e-08** (8.82e-09)	1.04e-08** (4.25e-09)
<i>RD_exp</i>	0.544** (0.225)				
<i>Sec_School</i>		0.0252*** (0.00476)			
<i>Patentapps</i>			1.91e-05** (7.76e-06)		
<i>RDresearchers</i>				0.000537** (0.000213)	
<i>Hightechexports</i>					0.0324*** (0.00372)
<i>Pseudo Rsquare</i>	0.0373	0.0946	0.0329	0.0458	0.0666
<i>LR</i>	16.10	40.37	26.92	14.55	16.99
<i>Observations</i>	356	326	628	213	816

Not: Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir ***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1 İlk satırda yer alan numaralandırma, farklı açıklayıcı değişkenler kullanılarak oluşturulan 6 alternatif regresyon modelini göstermektedir.

Çalışmamızın son aşamasında ülkelerin yıllar içerisinde gösterdiği ortalama büyüme performansı üzerine çıkma olasılığının kurumsal faktörleri temsil eden çeşitli endekslerle ilişkisini ortaya koymaktayız. Tablo 4’de sunduğumuz tahmin sonuçlarına göre; demokratik hesap verilebilirliğin daha yüksek, hükümetlerin daha istikrarlı, hukuki altyapının daha güçlü ve yatırım ortamının daha elverişli olması orta gelir grubundaki ülkelerin daha üst gelir gruplarına geçişlerini sağlayacak biçimde ortalama büyüme performanslarının üzerine çıkma olasılığını artırmaktadır.

Tablo 4: Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Kurumsal Faktörler

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
<i>GNIpercap</i>	-0.000101* (5.16e-05)	-8.66e-05* (5.17e-05)	-8.72e-05* (5.18e-05)	-9.02e-05* (5.16e-05)	-9.87e-05* (5.16e-05)
<i>GNIpercap_sq</i>	7.35e-09* (3.80e-09)	6.59e-09* (3.82e-09)	6.94e-09* (3.81e-09)	6.61e-09* (3.82e-09)	7.15e-09* (3.81e-09)
<i>Democaccount</i>	0.0652** (0.0307)				
<i>Govn_Stabil</i>		0.0693*** (0.0207)			
<i>Corruption</i>			-0.0356 (0.0473)		
<i>Law_Order</i>				0.128*** (0.0400)	
<i>Inv_Profile</i>					0.0449** (0.0211)
<i>Pseudo Rsquare</i>	0.0663	0.0415	0.0532	0.0409	0.0763
<i>LR</i>	18.14	14.95	15.20	14.13	19.19
<i>Observations</i>	989	989	989	989	989

Not: Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir ***p<0.01, **p<0.05, *p<0.1 İlk satırda yer alan numaralandırma farklı açıklayıcı değişkenler kullanılarak oluşturulan 6 alternatif regresyon modelini göstermektedir.

Sonuç

Çalışmamızda gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak özellikle son dönemlerde yoğun bir biçimde tartışılan orta gelir tuzağı ampirik olarak incelenmektedir. Bu amaç çerçevesinde kullandığımız probit modellerle teknoloji ve beşeri sermaye değişkenlerinin yanısıra makro ve kurumsal değişkenlerin orta gelir tuzağından çıkış üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Sonuçlarımıza göre teknoloji değişkeni olarak sınıflandırdığımız patent başvuruları, Ar-Ge'de çalışan araştırmacı sayısı, ileri teknoloji ihracatının payı ve Ar-Ge harcamalarının gelir içerisindeki payı ile beşeri sermaye değişkeni olan orta öğretime kayıt oranı, orta gelirli ülkelerin ortalama kişi başı GSYİH artışının üstünde büyüme sergileme, dolayısıyla orta gelir tuzağından çıkış olasılıklarını artırmaktadır. Benzer şekilde makro değişken olarak kullandığımız fiyat istikrarının sağlanması, doğrudan yabancı yatırım girişlerinde, yatırım ve tüketim harcamalarında artış ile dış ticaret hadlerindeki iyileşmenin orta gelir tuzağını aşmada anlamlı ve pozitif etkisi söz konusudur. Diğer yandan kamu harcamalarındaki ve dışa açıklıktaki artış ile reel döviz kurundaki yükseliş tersi yönde etki yapmaktadır. Son olarak kurumsal değişkenlerin rolü incelendiğinde, çalışmamız yolsuzluk ve bürokratik kalitedeki artışın anlamlı ve negatif etkisine dair bulgular sağlamaktadır. Öte yandan demokratik hesap verilebilirliğin, hükümet istikrarlılığının ve yatırım profilindeki gelişmelerin orta gelirli ülkeler için daha yüksek bir gelir grubuna geçiş olasılığını arttırdığı görülmektedir.

Çalışmamızın ortaya koyduğu sonuçlar yüksek orta gelirli ülkeler grubunda yer alan ve son dönemde orta gelir tuzağında bulunduğu düşünülen Türkiye için de daha yüksek gelir gruplarına geçiş için gerekli reçetelerin belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye özelinde değerlendirmek gerekirse öncelikle Türkiye'nin kendi grubundaki ülkelere kıyasla düşük olan teknoloji performansını iyileştirmesi, daha açık bir ifadeyle teknolojik içeriği ve katma değeri yüksek ürünlerin ihracatına yönelik olarak Ar-Ge'ye önem vermesi gelişmiş ülkelerin gelir seviyesini yakalama açısından önemli fırsatlar sunacaktır. Diğer taraftan nitelikli beşeri sermayenin kaynağı olan orta öğretim ve üniversiteye kayıt ve devamlılık oranlarının artırılması eğitime ilişkin ilgili göstergeleri OECD ortalamasının yarısından bile daha düşük seviyede olan Türkiye için de özellikle önem taşımaktadır. Öte yandan kamu harcamalarından ziyade özel kesim yatırım ve tüketim harcamalarına dayanan, yabancı sermaye girişini teşvik eden ve fiyat istikrarını sağlayan ekonomi politikaları da orta gelir tuzağından çıkışta ihmal edilemeyecek bir rol üstlenmektedir.

Birçok gelişmekte olan ülke ekonomisi gibi Türkiye ekonomisi için de halen önemli rol oynayan imalat sanayi üretimi, büyük ölçüde ara ve sermaye malı ithalatına bağımlı olduğundan, sanayi üretiminde kullanılacak ara ve sermaye mallarının yurt içinde üretimini sağlayacak teknolojik alt yapının geliştirilmesi önemlidir. Bununla birlikte dünyada talebi daha yaygın ve katma değeri yüksek olan, dolayısıyla dış ticaret hadlerini lehimize çevirecek ürünlerin üretilerek dış pazara sunulması da gelişmiş ekonomilerle rekabet olanaklarını iyileştirmesi bakımından önem taşımaktadır. Son olarak ekonomik kalkınmanın da temel bileşenlerinden olan hükümet istikrarı, demokratikleşme, hukuki düzenin sağlanması ile birlikte yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yolsuzlukların önüne geçilmesi gibi kurumsal altyapıyı güçlendirecek girişimler ülkelerin orta gelir tuzağından çıkışına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aiyar, S., Duval, R., Puy, D., Wu, Y. ve Zhang, L. (2013), "Growth Slowdowns and the Middle Income Trap", *IMF Working Paper*, No: 13/71.
- Eichengreen, B., Park, D. ve Shin, K. (2011), "When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China", *NBER Working Paper Series*, 16919.
- Felipe, J., Abdon, A. ve Kumar, U. (2012), "Tracking the Middle Income Trap: What is It, Who is in It, and Why?" *ADB Economics Working Paper Series*, No: 307.
- Flaen, A., Ghani, E. ve Mishra, S. (2013), "How To Avoid Middle Income Traps? Evidence From Malaysia", *World Bank Policy Research Working Paper*, No: 6427.
- Harrison, A.E. ve Aitken, B.J. (1999), "Do Domestic Firms Benefit From Direct Foreign Investment? Evidence from Venezuela." *American Economic Review*, 89 (3), 605–618.
- Javorcik, B.S. (2004), "Does Foreign Direct Investment Increase the Productivity of Domestic Firms? In Search of Spillovers Through Backward Linkages", *American Economic Review*, 94 (3), 605–627.
- Kanchoochat, V. ve Intarakumnerd, P. (2014), "Tigers Trapped: Tracing the Middle-Income Trap Through the East and Southeast Asian Experience", *Berlin Working Papers on Money, Finance, Trade and Development*, No: 04.
- Kharas, H. ve Kohli, H. (2011), "What is the Middle Income Trap, Why Do Countries Fall Into It, and How Can It Be Avoided?", *Global Journal of Emerging Market Economies*, 3(3), 281-289.
- Paus, E. (2014), "Latin America and the Middle Income Trap", *ECLAC Financing for Development Series*, No: 250.
- Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E. ve Özsan, M.E. (2012), "Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?", *Türkonfed Raporu*.
- Yılmaz, G. (2014), "Turkish Middle Income Trap and Less Skilled Human Capital", *CBRT Working Paper*, 14/30.

Ek 1: Ülkelerin Ortalama Büyüme Oranları (1990-2013)

Ülke	Ortalama Büyüme Hızı(%)
Angola	2.046
Arnavutluk	2.836
Azerbaycan	2.902
Bangladeş	3.194
Belarus	3.250
Bolivya	1.620
Brezilya	1.361
Bulgaristan	2.129
Burkina Faso	2.334
Çin	8.550
Ekvator	1.196
Endonezya	3.632
Ermenistan	3.046
Estonya	4.774
Etiyopya	2.865
Fas	2.310
Filipinler	1.984
Gana	2.874
Guatemala	1.115
Güney Afrika	0.582
Haiti	-0.332
Hırvatistan	2.613
Honduras	1.197
Kamerun	-0.992
Kazakistan	2.470
Kenya	0.663
Kolombiya	2.051
Kostarika	2.576
Küba	1.037
Lübnan	1.740
Malezya	3.519
Meksika	0.890
Moğolistan	2.880
Moldova	-0.912
Nijerya	1.790
Nikaragua	0.356
Pakistan	1.972
Panama	2.795
Paraguay	1.472
Peru	2.046
Polonya	3.574
Romanya	1.262
Senegal	0.463
Sierra Leone	0.952
Şili	3.924
Sırbistan	-0.640
Srilanka	4.054
Tanzanya	2.218
Tayland	4.248
Togo	-0.116
Türkiye	2.617
Uganda	2.889
Ürdün	0.863
Uruguay	2.989
Vietnam	4.810
Zambia	0.486